

FARMACIJOS SPECIALISTŲ KONSULTACIJŲ TURINYS IŠDUODANT NERECEPTINIUS VAISTUS

Jurgita Daukšienė^{1,2}, Laimutė Jonaitienė,² Edita Babonienė²

¹Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Medicinos akademijos Farmacijos fakultetas,

²Kauno kolegijos Medicinos fakultetas

Raktažodžiai: farmacijos specialistai, farmacinė paslauga, konsultavimas, nereceptiniai vaistai.

Santrauka

Nereceptinių vaistinių preparatų vartojimas siejamas su savigyda, kuri tampa vis populiarese visuomenėje, tačiau neracionaliai vartojami vaistai gali padaryti daug žalos sveikatai. Farmacijos specialistų konsultacija ir suteikiama informacija, išduodant nereceptinius preparatus, gali užkirsti kelią neracionaliam vaistų vartojimui. Darbo tikslas - atskleisti farmacijos specialistų vaidmenį, išduodant nereceptinius vaistinius preparatus visuomenės vaistinėje. Pasirinktas struktūrizuoto stebėjimo tyrimas. Išanalizuotas daugiau kaip 4000 konsultacijų visuomenės vaistinėse turinys. Rezultatai: iš stebėtų 4198 farmacijos specialistų konsultacijų, 1738 atvejais gyventojų buvo įsigijami nereceptiniai vaistai. Pagrindiniai sveikatos nusiskundimai buvo: peršalimas (16,1 proc.), odos problemos (13,2 proc.), skausmas (25,6 proc.), bendrai savijautai gerinti 28,7 (28,7 proc.), virškinimo sutrikimas (16,2 proc.). Gyventojai dažniausiai buvo informuojami apie vaisto vartojimo būdą (79,6 proc.), vartojimo laiką (67,1 proc.), vartojimo trukmę (36,3 proc.), apie galimas kontraindikacijas ar vaisto nepageidaujamą poveikį (11 proc.), sąveikas (6 proc.). Farmacijos specialistų informacijos suteikimo būdai: žodžiu (63,5 proc.), žodžiu ir raštu (22 proc.), tik raštu (1,5 proc.), informacija nebuvo suteikta (13 proc.). Išvados: gyventojai kreipiasi į visuomenės vaistines įvairiems negalavimams ir jų simptomams šalinti skirtų nereceptinių preparatų. Farmacijos specialistai suteikia konsultaciją nereceptinius vaistus įsigyjantiems pacientams ir konsultuoja juos apie racionalų vaistų vartojimą, nors ne visi informaciniai aspektai yra aptariami vienodai dėmesin-

gai. Dažniausiai žodžiu informuoja, kaip reikia vartoti vaistą, bet rečiau aptaria galimas sąveikas, kontraindikacijas ar nepageidaujamus poveikius.

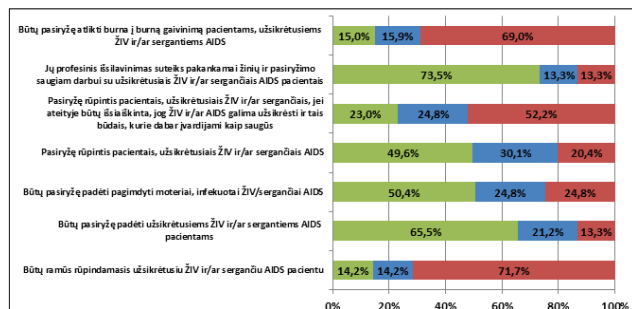
Įvadas

Lietuvos Respublikos farmacijos įstatyme farmacinė paslauga apibrėžiama kaip vaistininko praktika vaistinėje, apimanti gydytojo išrašytų receptų kontrolę, vertinimą, nereceptinių vaistinių preparatų parinkimą, farmacinės informacijos apie vaistinius preparatus teikimą gyventojams, sveikatos priežiūros ir farmacijos specialistams, taip pat jų konsultavimą [1]. Farmacinės paslaugos kokybę reglamentuoja „Geros vaistinės praktikos nuostatai“, kuriais remdamasis vaistininkas vykdo reikalavimus, padedančius išsaugoti vaisto kokybę ir tinkamai aptarnauti pacientą [2, 3]. Kita vertus, šiuo metu pereinama nuo produkto kokybės užtikrinimo prie veiklos, orientuotos į pacientą [4, 5]. Įsigydamas vaistų pacientas sužino, kaip vartoti vaistą, apie vaisto teikiamą naudą, pavojus. Farmacijos specialistas, parduodamas vaistus gyventojui vaistinėje, atlieka globėjo, vadybininko, sprendimų priėmėjo, besimokančio visą gyvenimą, konsultanto vaidmenį [5]. Įvairiose šalyse atlikti tyrimai liudija, jog vaistininkai – lengviausiai pasiekiami sveikatos priežiūros specialistai [6]. Jie yra vaistų ekspertai, galintys pakonsultuoti ne tik pacientus, bet ir kitus sveikatos priežiūros specialistus. Vis populiarėjant savigydei bei didėjant be recepto parduodamų vaistų kiekiui [7, 8], farmacijos specialistas dažnai yra vienintelis sveikatos priežiūros specialistas, su kuriuo konsultuojasi nereceptinius vaistus įsigyjantis pacientas. Savigydos pramonės asociacija išskiria 5 populiariausias savigydos sritis: bendrai savijautai gerinti, skausmui malšinti, peršalimo simptomams šalinti, virškinimo ir odos problemoms spręsti [9]. Nereceptiniai vaistiniai preparatai gali būti naudingi gyventojui sveikatai arba sukelti žalą, todėl farmacijos specialistai atlieka svarbų vaidmenį bendraujant su gyventoju ir užtikrinant saugų nereceptinių

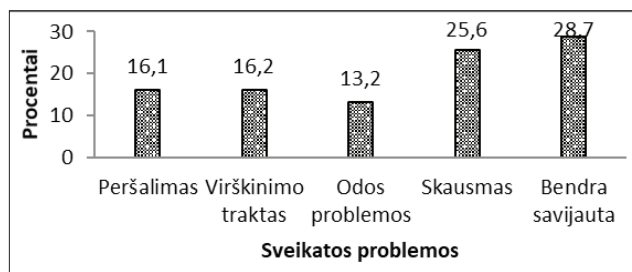
vaistinių preparatų vartojimą [3,9]. Savignyda ir racionalus nereceptinių vaistinių preparatų vartojimas turi teigiamą savybių. Šiuo gydymosi būdu yra mažinamos sveikatos priežiūros išlaidos ir vizitų skaičius pas gydytojus, didinamas sveikatos priežiūros prieinamumas nuošalių vietų gyventojams [7]. Kita vertus, netinkamas nereceptinių vaistinių preparatų vartojimas gali padaryti daugiau žalos negu naudos. Nors informacijos nauda sėkmingam vaistų vartojimui yra plačiai išnagrinėta [5], bet pasitaiko atvejų, kai pacientams nesuteikiama ar dalinai suteikiama konsultacija [10, 11]. Pabrėžtina, kad kiekviena konsultacija yra individuali farmacijos specialisto ir atskiro paciento sąveika, kurios metu svarbūs įvairūs vidiniai ir išoriniai veiksniai [12-15].

1 lentelė. Sociodemografiniai stebimųjų duomenys (N=4198)

Tiriamųjų demografiniai duomenys	Stebimieji		Stebimieji, išsigiję tik nereceptinį vaistą		
	Skaičius (N)	Procentai (proc.)	Skaičius (N)	Procentai (proc.)	
Lytis	Moteris	2754	65,6	1132	65,2
	Vyras	1443	34,4	606	34,8
Iš viso		4198	100	1738	100
Amžius	18-30	927	22,1	437	25,1
	30-55	1849	44,0	802	46,1
	55<	1401	43,0	488	28,1
Iš viso		4198	100	1738	100

1 pav. Pacientų išsigijami vaistiniai preparatai ir vaistinių prekių vaistinėje (N = 4198)

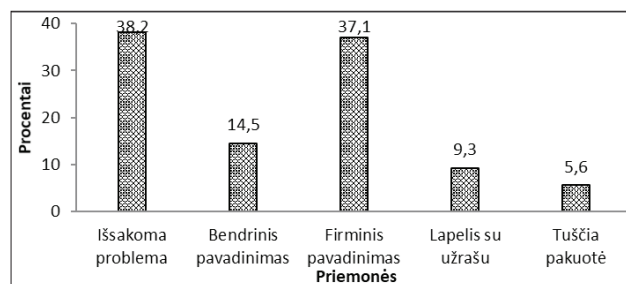
2 pav. Sveikatos sutrikimai pacientų, išsigijančių vaistinius preparatus ir vaistinių prekių vaistinėje (N= 1739)

Tyrimo tikslas - įvertinti farmacijos specialistų konsultacijų turinį išduodant nereceptinius vaistinius preparatus visuomenės vaistinėje.

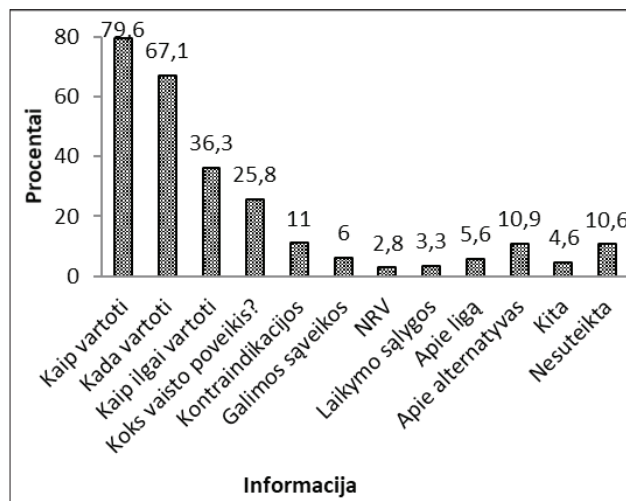
Tyrimo objektas ir metodas

Tyrimo objektas – farmacijos specialistų konsultacijos turinys, išduodant nereceptinius vaistus.

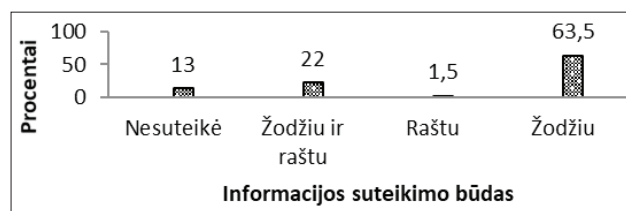
Atliekant tyrimą, taikyti metodai: mokslo šaltinių analizė, stuktūrizuoto stebėjimo metodas. Tyrimo metu 26 Lietuvos

3 pav. Pacientų naudojamos priemonės, padedančios vaistinėje išsigyti vaistinius preparatus, vaistinių prekes (N= 1739)

4 pav. Vaistinėje farmacijos specialisto suteikiama pacientui farmacinė informacija (N= 1739)

5 pav. Vaistinėje farmacijos specialisto suteikiamos pacientui farmacinės informacijos pateikimo būdai (N= 1739)

vaistinėse, gavus tuo metu dirbusių farmacijos specialistų (iš viso stebėtas 34 specialistų darbas) leidimą, buvo stebimos jų teikiamos konsultacijos, išduodant vaistinius preparatus, vaistinių prekes. Statistinė duomenų analizė atlikta naudojant SPSS 17.0 ir Microsoft Office programinę įrangą. Tyrimas buvo atliekamas nuo 2016 m. gegužės 24 dienos iki 2016 m. liepos 06 dienos.

Tyrimui atlikti buvo pasirinktas stebėjimo metodas, kuris padeda tyrėjui surinkti duomenis apie individualų asmenų elgesį ir veiklas tyrimo lauke (Creswell, 2009). Remiantis Kardelio (2016) stebėjimo metodo aprašymais, galima teigti, kad šis stebėjimo tyrimas nepriklausė nuo tiriamojo nuostatų, noro atsakinėti į pateiktus klausimus. Tiriamojo veiksmus ir elgesį galima tiksliau įvertinti jį stebint, nei apklausiant patį tiriamąjį. Stebėjimo metu fiksuojamos tiriamųjų elgesio kategorijų duomenys buvo žymimi stebėjimo lentelėse. Iš viso buvo užpildyta 4198 stebėjimo lentelių, iš kurių atrinkti 1738 atvejai, kai buvo pirkti nereceptiniai vaistiniai preparatai ir kitos vaistinių prekės.

Stebėjimo lentelių kategorijos skirstytos į šias dalis:

- 1) demografiniai duomenys,
- 2) paciento apsilankymo vaistinėje priežastys,
- 3) paciento nusiskundimai ir poreikiai,
- 4) farmacijos specialisto suteiktos informacijos pacientui turinys,
- 5) farmacijos specialisto informacijos pacientui suteikimo būdai.

Tyrimo metu vaistinėse atsitiktinai stebėta 4198 vaistinių preparatų ar vaistinių prekių pirkimai, kurių metu farmacijos specialistas konsultavo pacientą. Analizuojant bendrus duomenis, pastebėta, kad didžiąją pacientų dalį sudarė moterys (65,6proc.). Nereceptinius vaistinius preparatus arba kitą vaistinę prekę įsigijo du kartus daugiau moterų negu vyrų. Analizuojant duomenis pagal amžių, pastebėta, kad vaistinėje daugiausia lankėsi vidutinio (44,0 proc.) arba vyresnio amžiaus gyventojai (43,0 proc.), o nereceptinius vaistinius preparatus arba kitą vaistinę prekę daugiausia pirkė 30-55 metų asmenys (46,1) (1 lentelė).

Rezultatai ir jų aptarimas

Vertinant tyrimo rezultatus, buvo pastebėta, kad pacientai dešimtadaliu daugiau įsigijo nereceptinių vaistinių preparatų, negu receptinių. Kitos vaistinių prekių sudarė 14,5 proc. visų pardavimų. Retais atvejais vienu pirkimu pacientai pirkė receptinius ir nereceptinius vaistinius preparatus (1. pav.).

Šiame darbe akcentuojamos farmacijos specialisto konsultacijos, kurios susijusios su nereceptinių vaistinių preparatų išdavimu, todėl tolimesnę rezultatų analizę susiejome su nereceptinių vaistų įsigijimu.

Tyrimas parodė, kad priežastys, lemiančios įsigyti ne-

receptinius vaistinius preparatus, yra sveikatos sutrikimų problemos, kurios pasirodė įvairios, nelabai galinčios išsiskirti ar ryškiai dominuoti tarp respondentų nurodytų negalavimų. Apie ketvirtadalis respondentų skundėsi prasta bendra savijauta ir skausmu. Daugiau kaip po dešimtadalį apklaustųjų vargino peršalimo simptomai, virškinimo trakto, odos problemos (2 pav.).

Europos Sąjungos farmacijos grupės [18] duomenimis, dažniausiai gyventojai nereceptiniais vaistiniais preparatais gydosi ir į vaistinę ateina esant bendriems negalavimams. Airijoje atlikti tyrimai rodo, kad, esant virškinimo sutrikimui, peršalimui, gripui, spuogams, dėmėms ir bėrimams, gyventojai dažniau konsultuojasi su farmacijos specialistu, negu su gydytoju.

Pastebėta, kad dažnai nereceptiniais vaistiniais preparatais gydosi, esant raumenų ir sąnarių skausmui, nubrozdinimams, įpjovimams, alergijai, viduriavimui [11, 18].

Maltoje atlikto mokslinio tyrimo metu nustatyta, kad gyventojai dažniausiai kreipiasi į farmacijos specialistą. Nereceptiniais vaistiniais preparatais jie gydosi esant kosuliui, peršalimui, konstitacijai, viduriavimui ir aknei [19]. Tyrimo rezultatai parodė, kad daugiau kaip trečdalis respondentų pradėjo pokalbį su farmacijos specialistu, nurodydami savo sveikatos sutrikimo problemą (3 pav.). Pokalbis apie sveikatos sutrikimus turi intymumo atspalvį ir pasitarnauja farmacijos specialisto konsultacijos plėtrai. Tyrimai rodo, kad farmacijos specialistai labiau linkę konsultuoti pacientus tuomet, kai pacientai išsako problemą ir prašo pakonsultuoti nei tuomet, kai pacientas ateina jau pasirinkęs preparatą [12, 15].

Trečdalis respondentų, bendraudami su farmacijos specialistu, prašė vaisto, pasakydami firminį vaistinio preparato pavadinimą, daugiau kaip dešimtadalis pasakė vaistinio preparato bendrinį pavadinimą.

Dešimtdalyje atvejų buvo išsakoma problema ir parodomas lapelis su užrašu, keletu pavienių atvejų parodoma tuščia pakuotė (3 pav.).

Lietuvos Respublikos farmacijos įstatymas, gera vaistinių praktika ir kiti įstatymai nurodo, kokią informaciją apie vaistų vartojimą turi suteikti farmacijos specialistas. Šis tyrimas parodė, kokią informaciją suteikė farmacijos specialistai gyventojams, įsigyjantiems nereceptinius vaistinius preparatus. Pastebėta, kad trys ketvirtadaliai pacientų buvo informuojami apie vaisto vartojimo būdą, mažiau kaip trys ketvirtadaliai - apie vaisto vartojimo laiką (4 pav.). Dešimtadalį pacientų farmacijos specialistai informavo apie galimus šalutinius vaisto poveikius, dešimtadalį pacientų – apie alternatyvius vaistus ar gydymosi būdus, ir retai konsultavo apie ligą, nepageidaujamas reakcijas į vaistą (NRV), galimas vaistų sąveikas. Dešimtadaliui tiriamųjų nebuvo suteikta farmacinė konsultacija (4 pav.).

Užsienyje atlikti tyrimai tvirtina, kad tiksliai, laiku ir objektyvią informaciją apie galimas nepageidaujamas vaisto reakcijas pacientai labai vertina [5, 12, 20]. Įvairių šalių farmacijos profesinių organizacijų atstovai ir mokslininkai ieško būdų, kaip paskatinti farmacijos specialistus kalbėti su pacientais šia jautria tema. Neaptartos ir netikėtai pasireiškusios NVR yra viena iš svarbių gydymo nurodymų nesilaikymo priežasčių [20]. Jungtinėse Amerikos Valstijose atliktas tyrimas patvirtino, jog 76 proc. pacientų tikisi išsamių informacijos apie galimus nepageidaujamus poveikius, net itin retus [21]. Australijoje [22] pacientų apklausa telefonu atskleidė, jog būtent apie nepageidaujamus poveikius užduodama 31 proc. visų klausimų, skirtų sveikatos priežiūros specialistams, o tarp pacientų, nepatenkintų suteikta medicinine informacija, šie klausimai siekė 45 proc. Informacijos ir lūkesčio atitikimas – vienas esminių pasitenkinimo konsultacija sričių [15].

Tyrimas parodė, kad du trečdaliai farmacijos specialistų informaciją suteikė žodžiu, penktadalis informavo žodžiu ir raštu, o tik raštu informacijos beveik neteikė. Dešimtadaliui pacientų farmacinė konsultacija nebuvo suteikta (5. pav.). Tiksliai, teisingai ir laiku informacija apie vaistus ir sveikatos stiprinimą yra svarbus sveikatos priežiūros ir saugaus vaistų vartojimo komponentas [3, 5, 18, 20]. Vaistai – ypatinga prekė. Juos vartojant ne pagal paskirtį ar nepaisant tinkamo vaistų vartojimo nuorodų, galima ne tik nepasiekti norimų tikslų (išgyti, stabilizuoti būklę, sumažinti ligos progresavimą ar pagerinti gyvenimo kokybę), bet ir pabloginti esamą paciento sveikatos būklę.

Išvados

1. Beveik pusė visų vaistinės pacientų apsipirkimo vaistinėje metu įsigyja nereceptinius vaistinius preparatus, skirtus įvairiems negalavimams ir jų simptomams šalinti. Trečdalis jų pradeda pokalbį su farmacijos specialistu, nurodydami savo sveikatos sutrikimo problemą.

2. Farmacijos specialistai konsultuoja apie racionalų vaistų vartojimą, nors ne visi informaciniai aspektai yra aptariami vienodai dėmesingai. Dažniausiai žodžiu informuoja, kaip reikia vartoti vaistą, rečiau aptaria galimas sąveikas, kontraindikacijas ar nepageidaujamus poveikius. Farmacijos specialistai galėtų labiau išnaudoti galimybes užkirsti kelią neracionaliam vaistų vartojimui.

Literatūra

1. LR Farmacijos įstatymas. X-709. Valstybės žinios, 2006-07-18; 78-3056.
2. LR SAM ministro įsakymas V-494. Dėl geros vaistinių praktikos nuostatų patvirtinimo. 2007 m. birželio 15 d. Valstybės žinios, 2007-06-21; 68-2690.
3. FIP & WHO. Joint FIP/WHO guidelines on good pharmacy practice: standards for quality of pharmacy services. Geneva: World Health Organization, 2012.
4. Heppler C, Strand LM. Opportunities and responsibilities in pharmaceutical care. *Am J hosp pharm.* 1990; 47(3): 533-543.
5. World Health Organization and International Pharmaceutical Federation (2006) Developing pharmacy practice A focus on patient care. The Hague, The Netherlands. <http://apps.who.int/iris/handle/10665/69399>. [žiūrėta 2016 m. lapkričio 10 d.]
6. Saramunee K, Krska J, Mackridge A, Richards J, Suttajit S, Phillips-Howard P. How to enhance public health service utilization in community pharmacy?: General public and health providers' perspectives. *Research in Social and Administrative Pharmacy* 2014;10(2): 272-284. <https://doi.org/10.1016/j.sapharm.2012.05.006>
7. Bennadi D. Self-medication: A current challenge. *Journal of Basic and Clinical Pharmacy* 2014;5(1):19-23. <https://doi.org/10.4103/0976-0105.128253>
8. World Health Organization. The Role of the Pharmacist in Self-Care and Self-Medication. The Hague, The Netherlands 1998.
9. AESGP (Association Européenne des Spécialités Pharmaceutiques Grand Public, Association of the European Self-Medication Industry). <http://www.aesgp.eu/index.asp>. [žiūrėta 2016 m. lapkričio 10 d.]
10. Rutter P. Role of community pharmacists in patients' self-care and self-medication. *Integrated Pharmacy Research and Practice* 2015; 4: 57-65. <https://doi.org/10.2147/IPRP.S70403>
11. Bell JS, Väänänen M, Ovaskainen H, Närhi U, & Airaksinen MS. Providing patient care in community pharmacies: practice and research in Finland. *Annals of Pharmacotherapy* 2007;41(6): 1039-1046. <https://doi.org/10.1345/aph.1H638>
12. Schommer JC, Wiederholt JB. The association of prescription status, patient age, patient gender, and patient question asking behavior with the content of pharmacist-patient communication. *Pharm Res* 1997;14(2):145-151. <https://doi.org/10.1023/A:1012084207399>
13. Kaae S, Traulsen JM, Nørgaard LS. Challenges to counseling customers at the pharmacy counter - why do they exist? *Res Social Adm Pharm* 2012;8(3):253-257.
14. Stevenson FA, Leontowitsch M, Duggan C. Over-the-counter medicines: professional expertise and consumer discourses. *Sociol Health Illn.* 2008;30(6):913-928. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9566.2008.01108.x>
15. Puspitasari HP, Aslani P, Krass I. How do Australian metropolitan and rural pharmacists counsel consumers with prescriptions? *Pharm World Sci* 2009;31(3):394-405. <https://doi.org/10.1007/s11096-009-9289-9>
16. Creswell, J. 2009. Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches. SAGE Publications 2009.

17. Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas, 2016.
18. Pharmaceutical Group of European Union. PGEU survey on pharmacy education in relation to non-prescription medicines/ Self-care. Brussel, 2012.
19. Wirth, F, Tabone, F, Azzopardi, LM, Gauci, M, Zarb-Adami M, Serracino-Inglott, A. Consumer perception of the community pharmacist and community pharmacy services in Malta. *Journal of Pharmaceutical Health Services Research* 2010;1(4): 189-194.
<https://doi.org/10.1111/j.1759-8893.2010.00034.x>
20. Vermeire E, Hearnshaw H, Van Royen P, Denekens J Patient adherence to treatment: three decades of research. A comprehensive review. *J Clin Pharm Ther* 2001; 26:331-342.
<https://doi.org/10.1046/j.1365-2710.2001.00363.x>
21. Ziegler DK; Mosier MC, Buenaver M; Okuyemi K. How much information about adverse effects of medication do patients want from physicians? *Arch Intern Med* 2001; 161: 706-713.
22. Newby DA, Hill SR, Barker BJ. Drug information for consumers: should it be disease or medication specific? Results of a community survey. *Aust N Z J Public Health* 2001; 25:564-70.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-842X.2001.tb00327.x>

**THE CONTENT OF COMMUNITY PHARMACY
CONSULTATION FOR THE PATIENTS WHO OBTAIN
OVER THE COUNTER MEDICATION**

J. Daukšienė, L. Jonaitienė, E. Babonienė

Key words: community pharmacy, consultation, OTC medication, self-medication.

Summary

One of the main roles of pharmacy specialists is to provide pharmacy service: give non-prescription medicines and inform citizens about their health treatment in accordance to governing laws. The

use of non-prescription medicines is the part of self-medication, which becomes more popular in a society. However, irrational use of drugs can cause serious health harm. The pharmacy specialists play an important role in the process of ensuring the professional pharmaceutical service is provided. The aim of the study was to assess the information provided by pharmacist to the patients who purchase the OTC medication at Lithuanian community pharmacies. The observation method was chosen. The special form with proposed indicators of encounter consultation was used. In total 4198 consultations were observed and 1738 self-medication consultation were analysed. Results: 41.4% of pharmacy patients visit the community pharmacy to obtain the OTC medication the main reasons for this are cold (16.1%), skin issues (13.2%), general pain (25.6%), general well-being (28.7%) and digestion problems (16,2%). 38.2% ask for the advice for this and 37.1% ask OTC medication by brand name. The informational aspect discussed at encounters is how to use non-prescription medicines (79.6%), when to use them (67.1%), the length of usage (36.3%), side effects and contraindications (11%), possible interactions (6%) and none were briefed on alternative treatment methods (10.9%).

Conclusions: Self-medication is very common for cold, pain, general wellbeing and digestion problems. People purchase the OTC medication and are provided with information about rational use. The amount of provided information varied among encounters. The most popular aspect was “how to use non-prescription medicines”, but rarely inform about side effects, contraindications and possible side effects. The pharmacy professionals could spend some extra time in educating patients regarding the risks of self-medication.

Correspondence to: jurgita.dauksiene@gmail.com

Gauta 2017-10-19